

MAMLAKATIMIZDA JISMONIY TARBIYA VA SPORTNING RIVOJLANISHI.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.11353937>

Sheraliyev Ismonali Imonaliyevich

O'zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlari Akademiyasi

"Jismoniy tarbiya va sport" kafedrasi katta o'qituvchisi, dotsent, podpolkovnik

Annototsiya

O'zbekistonda mustaqillik davrida jismoniy tarbiya va sport sohasining rivojlanishi mamlakatimizda amalga oshirilayotgan siyosiy, iqtisodiy va ijtimoiy islohotlarning samarali natijasidir. Mamlakatimiz qudratini belgilaydigan eng asosiy omillardan biri bu shu yurtda yuksak ma'naviyatli, jismonan va ruhan sog'lom, har tomonlama barkamol avlodni tarbiyalash masalasidir. Ma'naviy barkamol va jismoniy sog'lom insonni tarbiyalashning muhim vositasiga aylangan sport olimpiya go'yalari va olimpiya qadriyatlarini keng targ'ib etishga xizmat qilmoqda. Ushbu maqola orqali mamlakatimizda jismoniy tarbiya va sportning rivojlanish tarixi haqida yanada ko'proq malumotlarga ega bo'lasiz.

Kalit so'zlar

XVII, jismonan baquvvat, sog'lom, jaholat, qurol-aslaha, Buxoro amirligi, xoqonlik, sarkarda, sport jamiyati, velosipedchilar to'garagi, "Toshkent gimnastika va jismoniy mashq havaskorlari jamiyati", 1906, ("Lochin") yengil atletika guruhi, O'rta Osiyoda.

Аннотация

Таковы эффективные результаты экономического и социального развития в развитии физического воспитания и спорта в Узбекистане в условиях независимости. Одним из вопросов жизни нашей страны является воспитание в этой стране высококонравного, физически и психически здорового, всесторонне развитого поколения. Спорт, ставший важным средством воспитания духовно зрелого и физически здорового человека, служит широкой пропаганде олимпийских красавиц и олимпийских ценностей. Благодаря этой информации вы получите больше информации о физическом воспитании и материальном обеспечении спорта.

Ключевые слова

XVII, физически сильный, здоровый, невежество, оружие, Бухарский эмират, каганизм, военачальник, спортивное общество, кружок велосипедистов, «Ташкентское общество любителей гимнастики и физических упражнений», 1906 год, легкоатлетический кружок («Сокол»), в Средней Азии.

Annotation

These are the effective results of economic and social development in the development of physical education and sports in Uzbekistan under the conditions of independence. One of the issues of the life of our country is raising a highly moral, physically and mentally healthy, all-round well-rounded generation in this country. Sport, which has become an important means of raising a spiritually mature and physically healthy person, serves to widely promote Olympic beauties and Olympic values. Through this information, you will get more information about physical education and material support of sports.

Key words

XVII, physically strong, healthy, ignorance, weapons, Bukhara Emirate, khaganism, warlord, sports society, cyclists' circle, "Tashkent Society of Gymnastics and Physical Exercise Amateurs", 1906, ("Falcon " ") athletics group, in Central Asia.

Jismonan sog'lom, ma'naviy yetuk, yuksak intellektual salohiyat, zamonaviy bilimlarga ega, mustaqil fikrlaydigan, kelajakka ishonch bilan qaraydigan barkamol avlodni tarbiyalash asosiy vazifalar sifatida belgilandi. Bu yo'nalishdagi ishlar talaba-yoshlarda zamonaviy dunyoqarash, ularning ongiga vatanparvarlik, milliy va umuminsoniy qadriyatlarga hurmat, o'z Vatanga xizmat qilish kabi yuksak tuyg'ularni kamol toptirishga qaratilgan. Jismoniy tarbiya va sport sohasini rivojlantirishga qaratilgan amaliy ishlar natijasida, milliy ta'lim dasturiga binoan jismoniy tarbiya va sport sohasiga yuksak intellektual salohiyatga ega bo'lgan, yuqori malakali mutaxassis kadrlarni tayyorlash ishlari yo'lga qo'yildi. Hozirgi davrda O'zbekiston Respublikasida mustaqillik yillarida jismoniy tarbiya va olimpiya harakatining xususiyatlarini, O'zbekistonda jismoniy tarbiya va olimpiya sporti rivojlanishining raqamli ko'rsatkichlarini qiyosiy tahlili, jismoniy tarbiya, ommaviy sport va olimpiya harakatining uzluksiz tizimlarini shakllanish jarayonlarini o'rganish eng dolzarb masalalarga kiradi. Jismoniy tarbiya va olimpiya harakati tarixi fani qadimgi zamonlardan boshlab, hozirgi kungacha bo'lgan davrlarda jahon xalqlarining jismoniy tarbiya va sport tarixi, xalqaro sport va olimpiya harakati tarixini o'rganadi. Jismoniy tarbiya va olimpiya harakati tarixi turli davrlarda jismoniy tarbiyaning vujudga kelishi, rivojlanishi va taraqqiy etishining umumiy qonuniyatlarini aniqlash, ularni tahlil qilish bilan shug'ullanadi. Tarixiy manbalardan ma'lumki, XVI asrdan - XIX asrning birinchi yarmigacha Markaziy Osiy hududi uchta xonlikka bo'lingan edi: Buxoro amirligi, XIV asr va Qo'qon xonliklari. O'zbek xonliklaridagi ijtimoiy va davlat tuzumi feodal tuzumdan iborat edi. Bu davlatlarning boshqaruv shakli feodal monarxiyadan iborat bo'lgan. XVII asrdan XX asrning boshlarigacha bo'lgan

davrda Turkiston zamini siyosiy parokandalik, jaholat va qoloqlikka yuz tutgan edi. Uch xonlikkabo'linib ketgan mintaqa uzoq muddat o'zaro ziddiyat va qaramaqarshiliklar, urushlar girdobida qolib ketgan. Bunday siyosiy vaziyat nafaqat iqtosodiy, moliyaviy va harbiy salohiyat nuqtai nazaridan, balki ijtimoiy-ma'naviy fikr rivojida ham ko'p salbiy oqibatlarni keltirib chiqargan. XVIII-XIX asrlarda xonliklarda harbiy qo'shinlar muntazam armiya tariqasida bo'lmasdan, balki asosan otliq navkarlardan iborat edi. Navkarlar xon xizmatkorlarining alohida toifasi bo'lib, soliqlardan ozod qilinganlar va urush boshlanib qolgan taqdirda butun qurol-yaroqlari va o'zlarining jangovar otlari bilan kelib, viloyat hokimi yoki bekning qo'l ostida to'planishga majbur edilar.

Buxoro amirligida davlat boshqaruvi va harbiy qo'shin. Xonlikda hokimiyat huquqi chegaralanmagan amirlar ixtiyorida bo'lgan. Jamiyat hayoti shariat qonunlariga asoslangan holda shakllantirilgan edi. Xonlikda shayxulislom katta mavqyega ega bo'lgan. U eng yirik ruhoniyy va sud ishlarining sardori hisoblanib, jamiyatning ma'naviy hayotini boshqargan. Undan keyingi o'rinda qozikalon (oliy sud) turgan. Shuningdek, qo'shin uchun alohida qozi tayinlangan. Xonlikdagi qo'shin tuzilishiga doir ayrim ma'lumotlarga ko'ra, u asosan otliqlardan tashkil topib, markaz, o'ng va chap qanotlarga bo'lingan. Markaz harbiy qismining oldingi safida bayroqdor jangchilar turgan. Rus manbalarining ko'rsatishicha, xonlik qo'shinida misdan 13 ta kichkina to'p, etarli darajada porox bo'lgan. XVIII asrning oxirgi choragiga doir ma'lumotlarga qaraganda, xon 10 ming kishi atrofida qo'shin to'plash imkoniga ega edi. XIX asrning boshlarida cho'yandan yasalgan to'plardan foydalanilgan. XIX asrning boshlarida yollanma askarlarning soni 19 ming kishiga borib, turli shahar va harbiy istehkomlarda harbiy xizmatni o'taganlar. XIX asrning o'rtalarida harbiy qismlarning soni ancha oshib, to'plardan va miltiqlardan foydalanish nisbatan kuchayib bordi. Qo'shinda askarlarning soniga qarab yuzboshi va mingboshi singari harbiy lavozimlar mavjud edi. Umumiy qo'mondonlikni lashkarboshi ado etgan. Harbiy sarkardalarga qilgan xizmatlari uchun tanxo yer tomorqalari tortiq qilingan,

oddiy navkarlarga esa xizmatlari evaziga har yili bug'doy, kiyim-kechak va bir oz pul berilgan. Navkarlarning oti o'lib qolsa xazina hisobidan unga boshqa ot berilgan. Navkarlarning bir oz qismidagina piltal miltiqlar bo'lib, ko'pchiligi nayza va qilichlar bilan qurollangan edi. Hatto, XIX asrning boshlarida ham kamon o'qlar keng tarqalgan edi. Ba'zi navkarlarning temir yoki charm qalqonlari bo'lib, ular sovut kiyib olishardi. XIX asrning boshlarida Buxoro amirligida 3600 ga yaqin navkar bo'lgan. Bu navkarlarning bir qismi professional jangchilar bo'lib, otish va nayza uloqtirishda mohir mergan bo'lganlar. Ular Buxoroning o'zida turar edilar.

Buxoroda muntazam qo'shinlar faqat XIX asrning 30-yillarida paydo bo'ldi va ular sarbozlar deb atalardi. 2 ming nafar sarbozlar o'ziga xos kalta, qizil forma mundir kiyib yurar, nayzali miltiq va to'pponchalar bilan qurollangan edilar. Sarbozlar oddiy xalq orasidan tanlab olinar edi. Har yili ularga harbiy yurish va qurolni ishlatish usullari o'rgatilardi. Sarbozlar qo'shini XIX asrning o'rtalarida 80 ga yaqin to'p bilan qurollangan va amirning asosiy kuchi hisoblangan. Sarbozlar shahar tashqarisida, qishloqda oilalari bilan birga yashar va xizmatdan bo'sh vaqtlarida o'z xo'jaliklari bilan shug'ullanardilar. Urush vaqtida qamal va boshqa ishlarni bajarish uchun dehqonlardan yordamchi lashkarlar – qoracherik olinar edi. Bu majburiyat dehqonlar uchun juda og'ir edi. Madaniy hayotda ham ancha ishlar qilingan. Xon saroyida nodir asarlarni o'z ichiga olgan kutubxonaning bo'lishi diqqatga sazovordir. Misol tariqasida Abdulazizxon va Abdullaxonning kutubxonalarini ko'rsatish mumkin. Bu ilm-ma'rifat dargohida mohir xattotlar va musavvirlar ishlab nodir asarlarni tayyorlash va bezashga alohida ahamiyat berilgan. Adabiyot, tarix va boshqa fanlar sohasida qimmatli asarlar yaratilganligi ma'lum.

XIX asr xonligida davlat boshqaruvi va harbiy qo'shin. Xonlik taxtida eng ko'p o'tirgan xonlardan biri Sayid Muhammad Rahim II (1865- 1910) bo'ldi. Xonlikda davlat tuzilishi Buxoronikidan deyarli farq qilmagan. Xon huquqi chegaralanmagan holda davlatni boshqargan. Undan keyingi eng nufuzli lavozim vazir yoki qushbegi hisoblanib, soliqlarni to'plash va umuman xonning barcha topshiriqlarini bajarish bilan shug'ullangan. Shaharlarni hokimlar va ularning yordamchilari bo'lmish yuzboshilar va oqsoqollar idora qilganlar. Xonlik hayotida shayxulislom (oxun) va mufti salmoqli o'rin egallagan. Xonlikning qo'shini asosan otliqlardan iborat bo'lib, unga lashkarboshi qo'mondonlik qilgan. XIX asr xonligida otliq qo'shin bilan bir

qatorida piyoda qo'shini ham bor edi, lekin otliq qo'shinlar piyoda qo'shinlarga qaraganda 8-9 baravar ko'p edi. XIX asr xonligida 13 mingdan ko'proq otliq navkarlari bor edi. Navkarlarga qilgan xizmatlari evaziga suvli yerlar berilib, ular soliqlardan ozod qilinar edilar. Askarlar tinchlik paytlarida dehqonchilik va boshqa kasblar bilan shug'ullanganlar. Bunday askarlikka yozilgan kishilar soni XIX asrning 30-yillarida 40 ming kishiga borgan. Askarlik xizmatidagilar soliqlardan va jamoa ishlaridan ozod etilib, har bir kishi yurishda qatnashganligi uchun 5 oltin tanga olgan. Xonning xohishiga ko'ra o'zini ko'rsatgan harbiy lavozimdagilar 10, 20, 50,100 va

undan ko'proq miqdorda oltin tanga olishgan. Biylarga 50 tangadan 100 tangagacha, yuzboshilarga 10 tangadan 20 tangagacha maosh tayinlangan. Xon

saroyida yaxshi qurollangan 1000 kishi xizmat qilgan. Qo'shinning asosiy qismi qilich, o'q-yoy va nayza bilan qurollangan. Oz miqdorda pilta miltiq va to'plar bor edi. Unda o'zbeklar bilan bir qatorda turkmanlar, qozoqlar va qoraqalpoqlar xizmat qilganlar. XIX asr xonligining qo'shini harbiy texnika jihatdan ancha orqada edi. Xonlikda madrasalar qurishga katta e'tibor qaratilgan. 14 madrasa bunyod etilgan. Mingdan ortiq masjidlar din va xalq xizmatida edi. Maktablarda ham hayot qaynagan. Madrasalarning ko'pligi

savodxonlikning ancha yuqori darajada bo'lganligidan darak beradi. Xonlikda san'at sohasida ham olg'a siljishlar yuz berganligi haqida ma'lumotlar.

O'zbekistonda birinchi sport jamiyatlarining tashkil qilinishi.

XIX asr oxiri - XX asrning boshlarida hududda zamonaviy sportning kirib kelishi va rivojlanishi uchun imkoniyatlar paydo bo'lgan. Turkiston o'lkasi shaharlarida ziyolilar tashabbusi bilan sport klublari va jamiyatlari tashkil qilingan. Sport seksiyalarida shug'ullanuvchilarning asosiy tarkibi harbiy ofitserlar, xizmatchi hodimlar va ziyolilardan iborat edi. Turkiston ziyolilari chet elda dunyoviy ta'lim olgan davrning eng ilg'or ma'rifatli kishilari edi. Ular xorijiy davlatlar tajribasi bilan tanishuv hamda

ma'rifiy faoliyat natijasida barkamol rivojlanishda inson uchun jismoniy tarbiyaning muhim o'rin egallashini anglab etganlar. Bu davrda mahalliy aholi uchun yangi bo'lgan yevropa madaniyatining asta-sekin kirib kelishi va madaniyatlarning o'zaro ta'siri Turkiston o'lkasining turli hududlarida sportni etarli darajada jadal rivojlanishiga turtki bo'lgan. Jumladan, velosportga qiziqish 1894-yilda "**Toshkent havaskor velosipedchilar jamiyati**"ning (THVJ) tuzilishiga olib kelgan. Jamiyat o'zining nizomini va badallarni to'lash tartibini ishlab chiqqan. 1894-yil 18- sentyabrda shahar hiyobonidagi vaqtinchalik velotrekda velosport bo'yicha birinchi musobaqa o'tkazilgan. 1895-yil Samarqandda velosipedchilar to'garagi va musobaqalar tashkil etilgan va ularning birinchi musobaqasi 1895yil 4-iyulda harbiy bo'lim maydonida o'tkazilgan. Tomoshabinlarning pullik joylaridan yig'ilgan mablag' Samarqand bolalar uyiga o'tkazilgan. 1896-yil 16-aprelda THVJ majlisida Toshkentda velotrek qurish to'g'risidagi qaror qabul qilingan. Velotrek iyul oyida qurib bitirilgan va shu yilning 4-avgustida foydalanishga topshirilgan. Yangi velotrekda o'tkazilgan musobaqalarda 4 nafar o'zbek poygachilari ishtirok etgan.

1894-1912-yy. THVJ tashabbusi bilan tashkil qilingan turli musobaqalarda Rossiyaning professional sportchilari ham qatnashgan. Bu yillarda Toshkentga "Havo trekda uchish", "Iblis poygasi", "Velosipedda yong'in" va shunga o'xshash ko'rgazmali chiqishlar bilan professional poygachilar tashrif buyurganlar. Bu

davrda jamiyat faoliyati asosan mahalliy zodagonlar, savdogarlar va yuqori harbiy unvon vakillari uchun ko'ngilochar tadbirlarni tashkil etishga qaratilgan bo'lsa-da, velosport

rivojida progressiv ro'l o'ynaganini ta'kidlash mumkin. XIX asr oxirida aholining sport kurashi va og'ir atletikaga qiziqishlari paydo bo'lgan. 1895-yilda mashhur nemis polvoni Rippel Toshkentga kelib, sirkda o'z kuchi va mahoratini ko'rsatgan. Uning og'irligi sakkiz yarim pud (133 kg.) bo'lib, sakkiz pudlik cho'yan giryani ikki qo'li bilan, 16 pudlik cho'yan giryani kifti bilan ko'tarib tomosha ko'rsatgan. Bu yillarda

Toshkentning Beshyog'och mahallasidan Ahmad polvon O'rta Osiyoda eng kuchli pahlavon bo'lgan. Ahmad polvon Rippel bilan kurash tushib, uni bir lahzada yutgan. 1911-yilda Ahmad polvon fransuz qoidalari bo'yicha o'tkazilgan klassik kurashda Germaniya chempioni Giber ustidan g'alaba qozongan. Bunga o'xshagan polvonlar O'zbekistonning deyarli barcha hududlarida juda ko'p bo'lgan. 1903-y. Toshkentda birinchi **tennis** maydoni paydo bo'lgan. Uning ko'rinishi juda oddiy va to'siqlarsiz bo'lgan. Butun shahar bo'yicha faqatgina bilim yurti o'qituvchisi cheh millatiga mansub Van Drachek bir nechta tennis to'plari va raketkalariga ega bo'lib, uning rahbarligida o'quvchilar tennis to'rini to'qib olishgan edi. 1909-y. Toshkentda dastlabki tennis musobaqalari o'tkazila boshlagan. O'lkamizning ilk tennischi sportchilaridan biri Polina Karfung bo'lgan. Keyinchalik tennis Andijon, Buxoro, Qo'qon, Farg'ona shaharlarida ommaviylashgan. XX asrning 30- yy. tennisning rivojlanishiga Moskva shahridan kelgan mutaxassislar katta yordam berganlar. 1904-y. "Toshkent gimnastika va jismoniy mashq havaskorlari jamiyati", 1906-y. esa "Sokol" ("Lochin") yengil **atletika** guruhi tashkil topgan. 1906-yildan boshlab O'rta Osiyoda futbol rasmiy ravishda tarkib topa boshlaydi. 1908-y. Turkistonda professional kurash bo'yicha chempionat o'tkazilgan edi. Bu chempionatda jahonning taniqli kurashchilari rossiyalik Ivan Poddubniy, Ivan Zaikin ishtirok etganlar. Musobaqalar kurashning uch turidan iborat bo'lgan: o'zbek kurashi, rus belbog'li kurashi va fransuz kurashi. 1909-yilda bu musobaqalarda Rossiyadan Matyushenko va Sokolov, Ispaniyadan Karlos, Fransiyadan Strobans, Kavkazdan Chuyanidze, Germaniyadan Paulb Ban ishtirok etganlar. 1910-yilda rossiyalik Ivan Lebedev tomonidan tashkil etilgan fransuzcha kurash musobaqalarida Fransiya chempioni Shevale, Turkiya chempioni Qoraahmad ham qatnashganlar. Ular bilan mahalliy polvonlar Ahmad, Azim Ho'ja, Haydar Ali, Abdurahmon Vohitov, Toji Aglaev kurash tushganlar. 1909-y. Toshkentda atletika jamiyati tashkil qilingan. Uning asoschilaridan biri Nikolay Gorizdr **og'ir atletika**da rekordchi sifatida tanilgan edi.

1910-y. Samarqandda – ovchilar jamiyati, Andijonda – “Diskobol” jamiyati tuzilgan. O’sha yili Toshkent va Farg’ona shaharlarida yugurish, sakrash va uloqtirish, atletizm va boshqa havaskor to’garaklar tashkil topgan edi. 1911-yildan boshlab esa Farg’ona, Toshkent, Samarqand, Andijon, Qo’qon va boshqa shaharlarda turli xil musobaqalar, o’zaro futbol uchrashuvlari o’tkazilgan. 1911-y. Toshkentda “Gimnastika-qilichbozlik maktabi” ochilgan va unda qilichbozlik, snaryadlar ustida gimnastika bo’yicha instruktorlar tayyorlangan. 191- y. esa o’quv yurtlari uchun jismoniy tarbiya o’qituvchilarini tayyorlaydigan birinchi gimnastika va harbiy saf kursi ochilgan. Bu maktabda 1912-y. eng yirik saralash musobaqalari o’tkazilib, Stokgolmda bo’ladigan V Olimpiada o’yinlarida Rossiya jamoasini to’ldirish uchun Turkistondan eng yaxshi sportchilar tanlab olingan edi. 1912-y. Qo’qon va Farg’onada birinchi **futbol** jamoalari tashkil qilingan. Keyingi yillarda Turkistonning boshqa shaharlarida ham futbol

jamoalari tuzilib, Toshkent, Farg’ona, Samarqand, Andijon va Qo’qon jamoalari o’rtasida shaharlararo uchrashuvlar o’tkazilgan.

Mamlakatimizda jismoniy tarbiya va sportning rivojlanishi.

(1920-1990-yy.)

Sobiq Ittifoq davlati tuzilgandan so’ng sovetlar davlatini mustahkamlash maqsadida harbiy-jismoniy tayyorgarlik ishlari kuchaytirilgan edi. Bunda eski mutaxassislardan foydalanish va yangi kadrlar tayyorlash ishlari tez amalga oshirildi. Buning yana bir sababi shundaki, 1918-yilda fuqarolar urushi boshlangan. 1918-yilning apreldan boshlab harbiy majburiy ta’lim (Vsevobuch) e’lon qilingan edi. Unda faqat

harbiy tayyorgarlikka emas, balki jismonan sog’lom aholini majburiy ravishda o’qitish amalga oshirilgan. 1920-yilda Vsevobuch tarkibida Jismoniy tarbiya oliy Kengashi (VSFK) ta’sis etilgan. Uning raisi etib N.I.Podvoyskiy (1880-1948)

tayinlangan. Sovet mamlakatida jismoniy tarbiya va sportning tarkib topishi, shakllanishi va rivojlanishida uning xizmatlari kattadir. Fuqarolar urushining tugashi tufayli Vsevobuch tarkibidagi Jismoniy tarbiya oliy kengashi ham 1921-yilda tugatilgan edi. Uning o’rniga Yoshlar ittifoqi (komsomol) va Kasaba uyushmalari ittifoqi jismoniy tarbiya va sportga rahbarlik qila boshlagan. Shu tufayli Yoshlar ittifoqi «Muravey», «Spartak», kabi sport jamiyatlarini tuzgan. Sovet davrining dastlabki yillarida (1917-1924) Turkiston umumta’lim boshqarmasi xuzurida jismoniy madaniyat Markaziy Kengashi tuzilgan. Uning maqsadi barcha jismoniy tarbiya tashkilotlarini birlashtirish va mehnatkashlarni jismoniy jihatdan

tarbiyalash ishlariga yordamlashish edi. Turkistonda zamonaviy sport turlarini keng targ'ibot qilish ishlari

davom etdi. Markaziy Osiyoda, O'zbekistonda o'quv yurtlarini tashkil qilish, yoshlarni kasbga tayyorlash, ishchi yoshlarning salomatligini yaxshilash hamda ularni sportga jalb etishda bir qator ishlar amalga oshirilgan edi. 1920-yillarda sovet jismoniy tarbiya tizimining asosiy vazifasi harbiy tayyorgarlikdan iborat bo'lgan. XX asrning 1920-yillarida O'zbekistonda zamonaviy sport turlaridan birinchi yirik kompleks musobaqalari – O'rta Osiyo olimpiadasi va Umumo'zbek spartakiadalari o'tkazilgan. 1920-yilda yoshlar ittifoqi va sport to'garaklari rahbarlarining tashabbusi bilan I O'rta Osiyo olimpiadasi o'tkazilib, unda poyga, gimnastika, yengil atletika, og'ir atletika, futbol, o'q otish kabi turlar bo'yicha musobaqalar bo'lgan. 1921-yilda II O'rta Osiyo

156 olimpiadasi bo'lib o'tgan. Unda yengil atletika, og'ir atletika (boks, kurash, shtanga), basketbol, gimnastika, futbol va shaxmat bo'yicha sport musobaqalari o'tkazilgan. 1922-yilda Toshkentda maktablarga qarashli 2 ta sport maydonchasi

bo'lib, ularda 2 ming kishi sport turlari bilan shug'ullangan. Turkiston o'lkasi bo'yicha 4 ming 797 jismoniy madaniyatchi bo'lib, shundan 382 tasi xotin-qizlar edi. Mahalliy millat sportchi xotin-qizlari esa deyarli yo'q edi. O'lka jismoniy madaniyat Kengashi hisobida 2 ta gimnastika zali, 34 ta sport maydonchasi mavjud edi.46

Yoshlar ittifoqining tashabbusi bilan Butunrossiya Markaziy ijroiya qo'mitasi (VSFK) 1923-yil 27-iyunda «Jismoniy tarbiya va Oliy Kengash»ni tuzishga qaror qabul qilgan. Oliy kengashga sog'liqni saqlash komissari I.A.Semashko (1874-1899) tayinlangan. Kengashning zimmasiga ilmiy, o'quv va tashkiliy faoliyatlarni muvofiqlashtirib olib borish yuklatilgan edi. Shu yili «Dinamo» jamiyati ham tashkil etilgan. 1923-yilda «Dinamo» sport jamiyatining tashkil qilinishi Samarqand va Toshkent shaharlarida turli o'yin maydonlari, ayniqsa, «Dinamo» o'yingohlarining qurilishiga (1925-1927 y.) asos solingan. Shu sababdan, mahalliy millat vakillari ham rus xalqi olib kelgan futbol, voleybol, sakrash, yugurish, granata uloqtirish mashqlari bilan shug'ullana boshlagan edi. Mahallalarda terma jamoalar tuzilib, dam olish kunlari, bo'sh vaqtlarda o'zaro musobaqalar tashkil qilingan. 1924-yil 27-oktabrda O'zbekiston sovet respublikasi tashkil qilingan edi. O'sha davrda barcha ishlarga ittifoq miqyosidagi idoralar, tashkilotlar tomonidan ko'rsatma berilar edi.

1918-1924-yillarda asosan, Toshkent, Samarqand, Qo'qon, Buxoro shaharlaridagi temiryo'l ishchi xodimlari, zavod-fabrikalari, ba'zi bir rus maktab

yoki gimnaziylarida sport klublari tashkil etilgan edi. U joylarda futbol, boks, velosiped, yengil atletika kabi sport turlari bo'yicha to'garaklar tashkil etilib, musobaqalar ushtirilar edi. Tarixiy manbalarning tasdiqlashicha, bu musobaqalarda mahalliy millat vakillari deyarli ishtirok etmagan.

Xulosalar

➤ □1920-yillarda sovet jismoniy tarbiya tizimining asosiy vazifasi harbiy tayyorgarlikdan iborat bo'lgan.

➤ □1920-1930-yillarda sovet jismoniy tarbiya tizimi aholining mehnat tayyorgarligiga yo'naltirilgan edi.

➤ □1930-194-yillarda sovet jismoniy tarbiya tizimining asosiy vazifasi aholining harbiy-jismoniy tayyorgarlini oshirishdan iborat bo'lgan.

➤ □1952-yildan boshlab sovet sportchilari va ularning qatorida O'zbekiston sportchilari Olimpiya o'yinlarida ilk bor ishtirok etadilar.

➤ □1950-1960-yillarda sovet jismoniy tarbiya tizimining asosiy maqsadi yuqori natijalar sportini rivjlantirishdan iborat bo'lgan.

➤ □O'zbekistonda 1950-yillarda jismoniy tarbiya va sport sohasi mutaxassislarini tayyorlash dolzarb masalalardan biriga aylangan edi.

➤ □1970-1990-yillarda ommaviy jismoniy tarbiya va sog'lomlashtiruvchi jismoniy tarbiya masalalariga e'tibor berilgan.

➤ □Markaziy Osiyo xonliklari davrida jismoniy ta'lim-tarbiya va jismoniy tarbiyaga dinning ta'siri kuchli bo'lgan.

➤ □Markaziy Osiyo xonliklarida askarlarning harbiy-jismoniy tayyorgarligida an'anaviy jismoniy mashqlar va vositalaridan foydalanilgan.

➤ □Turkiston o'lkasida ma'rifatparvar jadidlar tashabbusi bilan yangi usul maktablari ochilgan va ularda ilk bor jismoniy tarbiya masalalariga e'tibor berilgan.

➤ □XIX asrning oxiri - XX asrning boshlarida Markaziy Osiyo va O'zbekistonda birinchi sport to'garaklari va sport jamiyatlari tuzilgan.

ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasining «Jismoniy tarbiya va sport to'g'risida»gi qonuni. "Xalq so'zi", 2015-yil 5-sentabr.

2. Karimov I.A. Tarixiy xotirasiz kelajak yo'q. - T.: "O'zbekiston", 1998.

3. Karimov I.A. O'zbek xalqi hech qachon, hech kimga qaram bo'lmaydi. T.: "O'zbekiston", 2005.

4. Karimov I.A. O'рта asr Sharq mutafakkirlari va olimlarining jahon sivilizatsiyasidagi o'rni va ahamiyati. Xalqaro anjumanda so'zlagan nutqi. 16-may 2014-y.

5. O'zbekiston Respublikasi Birinchi Prezidenti I.Karimovning O'zbekiston Bolalar sportini rivojlantirish Jamg'armasi homiylik kengashi majlisidagi ma'ruzasi. "Xalq so'zi", 2013, 2014, 2015, 12-fevral 2016-yy.

6. Abdiyev A., Jumanov O., Ne'matov B. Sport alifbosi. T.: 2007.

7. Avloniy A. Turkiy Guliston yoxud axloq. T.: O'qituvchi, 1992.

8. Akramov A.K., O'zbekistonda jismoniy madaniyat va sport tarixi. O'quv qo'llanma. T.: O'zDJTI nashr, 1997.

9. Axmatov M.S. Uzluksiz ta'lim tizimida ommaviy sport sog'lomlashtirish ishlarini samarali boshqarish. T.: 2005.

10. Ahmedov B. Sohibqiron Temur (hayoti va ijtimoiy-siyosiy faoliyati).

T.:1996.

11. O.S.JUMANOV. ismoniy madaniyat tarixi va sportni boshqarish. Toshkent-2021